

УДК 78.1

Юрій Булка

НЕТЛЕЙБЛИ ЯК СЕРЕДОВИЩЕ ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНОЇ МУЗИКИ XXI СТОЛІТТЯ

Розглядаються аспекти функціонування експериментальної музики в контексті некомерційного, базованого на Всесвітній павутині, альтернативного середовища нетлейблів. Аналізуються естетично-філософські, соціологічні й музично-композиційні властивості експериментальної музики, яку публікують нетлейбли, здійснюється спроба часткового подолання розриву між загальним музикознавчим дискурсом «елітарного» експериментального мистецтва і «неакадемічними» мистецькими явищами експериментального напрямку.

Ключові слова: експериментальна музика, нетлейбли, електронна музика, *creative commons*, *glitch*.

«Це наче почути „ангельський спів” у гудінні холодильника»¹

Явище нетлейблів, попри свою зовсім поки що коротку історію, вже встигло зацікавити дослідників і стало предметом ряду розвідок ([5], [6], [7], [8], [11], [14], [15]). Патрик Ґалушка (Gałuszka) запропонував вдале означення нетлейблу, на яке ми пристанемо і в нашій праці. Отже, нетлейбл — це «платформа для онлайнового розповсюдження і промоції музики, випущеної на умовах однієї з ліцензій Creative Commons або подібних» [7]. Нетлейбли публікують музику для безкоштовного завантаження в Інтернеті (звідки й приставка *net* — від англ. *network*, «мережа») й дозволяють вільно її розповсюджувати й копіювати²; їхня діяльність, здебільшого, не є комерційно вмотивованою, і, натомість, зосереджена на забезпеченні артистам, які творять музику певного напрямку, можливості доступу до слухачів, які шукають такої музики.

Нетлейбл при тому виступає певним «вуликом», куди артисти можуть пропонувати свої творіння, і водночас фільтром — адже куратор кожного нетлейблу дбає про його репутацію й публікує лише ту музику, яка відповідає певним естетичним критеріям, властивим для того чи іншого нетлейблу, формуючи певну традицію лейблу, на яку покладають свою довіру слухачі.

Некомерційна природа нетлейблів дає артисту можливість публікувати музику абсолютно автономно від законів і правил, які диктував би йому ринок музичної продукції, не орієнтований на експериментальну музику. Комерційний успіх тут не є критерієм.

¹ Куратор нетлейблу *HAZE* про метод композиції, заснований на використанні записаних звуків середовища як основного матеріалу для музичної композиції [13].

² Важливим юридичним механізмом для цього слугують ліцензії *Creative Commons*, які застосовує переважна більшість нетлейблів. Ці ліцензії створені як певна альтернатива до традиційної моделі авторського права, яку уособлює поширена фраза «All rights reserved» («Всі права застережено»). Вони дають можливість авторам чи власникам авторських прав публікувати свою роботу на умовах, що дозволяють вільне поширення твору з дотриманням певних правил.

Ще одна особливість нетлейблів — їхня неприв'язаність до якогось конкретного географічного «ареалу». Приміром, на чилійському нетлейблі Pueblo Nuevo є випуск 2006 року³, у якому містяться композиції трьох українських артистів, які належать до когорти провідних українських авторів електронної музики неакадемічного нурту — Kotra, Zavoloka та Андрій Кириченко; а український нетлейбл *deerlimit*⁴ має в своєму каталозі випуски артистів з Аргентини, Монголії, Великобританії, США, Греції, Словаччини, Угорщини, Грузії, Росії, Казахстану, Німеччини, Румунії, Португалії і, звичайно ж, України. У деяких випадках навіть один випуск на нетлейблі може бути результатом співпраці декількох артистів з різних країн за посередництвом інтернету — як то, наприклад, випуск № 254 на білоруському експериментальному нетлейблі HAZE, у якому співпрацюють четверо артистів з трьох країн — України, Німеччини та Австрії⁵. Подібну «глобальну» географію можна бачити й на інших нетлейблах. Втім, існують також нетлейбли географічного спрямування (присвячені музиці, створеній артистами з певної країни), проте частіше нетлейбли мають естетичні, аксіологічні, стильові, а не географічні критерії публікації.

Кожен випуск⁶, опублікований на нетлейблі, складається із однієї або більше аудіодоріжок, і, як правило, містить також графіку, яка виконує функцію віртуальної «обкладинки».

Частина нетлейблів мають власні веб-сайти, але більшість із них використовують для зберігання самих аудіофайлів сервер Інтернет-архіву *archive.org*, який надає безкоштовний гостинг для нетлейблів, та/або інші подібних сервери, зокрема *sonicsquirrel.net*. Це дає можливість суттєво зменшити витрати, потрібні на забезпечення роботи нетлейблу. Станом на липень 2016 р. на сервері Інтернет-архіву *archive.org* свою музику зберігають понад 1800 нетлейблів.

Деякі нетлейбли публікують також окремі випуски у матеріальній формі CD, касети чи платівки. Як правило, це дуже невеликі тиражі (наприклад, 100 примірників), які виконують радше певну естетично-символічну функцію своєрідних аудіосувенірів (адже мати один зі 100 примірників — це значно престижніше, ніж мати один зі сотень тисяч, випущених на великому комерційному лейблі), аніж комерційну.

Куратор білоруського нетлейблу HAZE, Дзьмітры Ладзес (відомий також як *Aortha*) в інтерв'ю веб-порталу «Netlabelism» у лютому 2014 року висловив свою точку зору щодо розповсюдження випусків нетлейблу на фізичних носіях: «Можливо, невдовзі ми почнемо також продавати випуски на CD. Але це буде лише додатковою опцією для колекціонерів та поціновувачів. Я не планую відходити від практики вільного поширення музики — це частина цінностей, які є для мене важливими» [13]. Тепер на сайті нетлейблу уже можна бачити окремі випуски, які окрім безкоштовного завантаження у цифровій формі, можна також придбати на

³ http://www.pueblonuevo.cl/pn_site/pn_cat_010.htm

⁴ <http://deerlimit.net/>

⁵ <http://h-a-z-e.org/archives/3352>

⁶ На нетлейблах, здебільшого, не використовується термін «альбом» (album), замість якого переважає термін «випуск» (release).

компакт-диску в упакованнях ручної роботи. Варто також зазначити, що тепер спостерігається певний «ренесанс» аудіокасети як більш «інтимної» альтернативи до CD чи цілком цифрового формату [10], [12].

Попри те, що уже є певний невеликий блок опублікованих досліджень, присвячених нетлейблам, жодне з наявних досліджень не робить спроби аналізу нетлейблів під кутом осмислення їхнього музичного наповнення в музикознавчих категоріях; наявні дослідження зосереджуються, в основному, на соціальному аспекті нетлейблів, звісно ж, вкрай важливого для розуміння явища. Нам важливо, окрім цього, розглянути нетлейбли і з точки зору того, яку музику вони нам пропонують, і чому її не варто ігнорувати в рамках загального музикознавчого дискурсу.

Експериментальна музика на нетлейблах

«Для мене музика – це звук, створюваний навмисне»
нойс-музикант *Redglaer*⁷

Майкл Найман⁸ [2, с. 270] пише про експериментальну музику як про таку, де одним з ключових елементів композиторського мислення є застосування непередбачуваності як частини самої сутності конкретного музичного твору. Одним з прикладів, який наводить Найман, є 4'33" Кейджа, де основним музичним матеріалом є не абсолютна тиша (як часом помилково вважають), а багатство звуків, які оточують слухача в тій чи іншій ситуації виконання твору. Самі ці звуки неможливо достеменно передбачити, і виконання твору, таким чином, буде звучати щоразу інакше, але його сутність від того не зміниться.

Браян Іно (Ено) у [2, с. 291] стверджує, що «[...] метою експериментальних композицій є запуск системи чи організму, що генерує унікальні (тобто не обов'язково повторювані) результати, але одночасно шукає способів обмеження цих результатів». Творцям експериментальної музики притаманний спосіб мислення, який передбачає створення ситуації/системи/процесу, який сприяє виникненню до певної міри непередбачуваних, до певної міри визначених звукових явищ. Ступінь і характер непередбачуваності, втім, може бути різним.

Отже, *риса № 1 експериментальної музики* – відкритість до невідомого й непередбачуваного. Свідомий контакт із цим непередбачуваним є творчим прийомом. Експериментуючи з різними інструментальними, технічними (електронними), формальними, перформативними, просторово-акустичними, часовими моделями (цей список невичерпний), ті, хто творить таку музику, винаходять нові ідеї, які неможливо було би придумати «з голови», не створивши ситуації експерименту. Едгар Варез висловлював тезу про те, що експеримент повинен бути «фундаментом творчої роботи» ([1, с. 165]). Для експериментальної музики також властивим

⁷ «I think of music as intentional sound», у документальному фільмі «People Who Do Noise», <http://www.peoplewhodonoise.com/>.

⁸ Michael Nyman, британський композитор-мінімаліст. Значна частина його творів — це кіномузика, зокрема до фільмів Пітера Грїневея. Автор монографії «Експериментальна музика: Кейдж і після нього».

є застосування різних видів імпровізації (як на етапі безпосередньо виконання твору, так і на етапі композиції чи попередньої композиції).

Авторка монографії, присвяченої експериментальній електронній музиці [4], Йоанна Демерс трактує експериментальну музику як таку, що виходить за межі усталених парадигм свого часу (і міняє ці парадигми).

У статті «Естетика невдачі: „пост-цифрові“ тенденції у сучасній електронній музиці» американський композитор Кім Касконе (Cascone) проводить «спадкову» лінію між ідеями футуристів (зокрема Луїджі Русоло, автора маніфесту «Мистецтво шумів») та Джона Кейджа, і жанром експериментальної електронної музики *glitch*, естетика якого заснована на використанні технології у способи, для яких вона початково не була задумана — і у артистичному переосмисленні її недоліків і вад як її ж переваг [3]. Кім Касконе перефразовує відому фразу «medium is the message» («медіум є повідомленням») як «tool is the message» («інструмент є повідомленням»).

У контексті нетлейбів, де музика існує насамперед у формі конкретної звукової реалізації, зафіксованої у звукових файлах, дуже важливим видається поставити собі запитання, як звучить експериментальна музика (на додачу до того, як вона створюється чи виконується, про що ми писали вище) і чим характеризується процес її сприйняття. Адже для куратора нетлейблу чи для слухача, який шукає певної музики онлайн, саме це є найважливішим естетичним критерієм.

Так, експериментальною часто називають музику, яка вимагає більшого інтелектуального зусилля під час сприйняття, ніж, скажімо, поп чи танцювальна музика; ті, хто слухають таку музику, очікують від неї не стільки сильних емоційних переживань, скільки інтелектуальних⁹.

Експериментальна музика дає можливість слухачам занурити себе у невідому для них сферу звукових вражень, де основним об'єктом музики є не мелодія чи гармонія, а звук як такий (що може включати мелодію чи гармонію, але не тільки ці категорії)¹⁰. Така музика, здебільшого, передбачає активне слухання.

Термін *experimental* вживають і для позначення явищ у рамках більш конвенційних жанрів музики — у випадку, якщо той чи інший твір чи виконавець роблять спробу «посунути» межі прийнятих в тому чи іншому жанрі норм чи інтегрувати у цей жанр якісь невластиві йому елементи. Окремі жанри експериментальної музики (як, приміром, *drone*) спрямовані на досягнення певних психологічних станів. Композиції такого плану можуть бути дуже протяжними й тривати кілька годин. Інші стилі, такі як *lo-fi*, зосереджуються на використанні певних технічних обмежень як естетичної категорії.

⁹ При тому слід пам'ятати, що поділ на емоційне й інтелектуальне є теж доволі умовним, і насправді ці речі досить сильно взаємопов'язані.

¹⁰ «Зіграйте мені щось, чого я ще не чула, або візьміть мене кудись, де я ще не була», — так характеризує свої очікування репортерка *The Guardian* Kate Hennessy у рецензії на один з провідних фестивалів експериментальної-і-не-тільки музики *Unsound*, який проходив у лютому 2016 р. в Аделаїді [9].

Саме *experimental* є найвживанішим маркувальником¹¹ серед усіх випусків на нетлейблах, що зберігаються на сервері Інтернет-архіву *archive.org*. Ним позначено 11659 випусків із 61871, що становить 18,84% усіх випусків. Наступними за популярністю після нього йдуть такі маркувальники: *ambient* (16,93%), *electronic* (13,04%), *noise* (11,62%), *drone* (6,21%) і аж після них такі більш конвенційні жанри електронної музики, як *idm*¹² (5,65%), *techno* (5,18%), *electronica* (4,54%) тощо.

Палітра музики, доступної на нетлейблах, присвячених експериментальній музиці, надзвичайно різноманітна. Наведемо лишень кілька прикладів, щоб це проілюструвати.

Метод *field recording*, себто записування звуків середовища, ліг в основу випуску № 82¹³ на іспанському нетлейблі *Audiotalaia*, авторами якого є *Atilio Doreste* і *José Guillén*. Випуск має назву «Цей бік раю». Складається він із чотирьох композицій тривалістю 14, 8, 7 та 5 хв. відповідно. Ці чотири композиції не є окремими одна від одної й разом утворюють цілісний звуковий континуум. Цей випуск можна також трактувати як одну чотиричастинну композицію. Звуковий світ «Цього боку раю» складається, головним чином, із звукового ландшафту на березі острова Генеріфе, у який автори інтегрують звуки, що походять з електричних схем дитячих іграшок, а також людського голосу, пропущеного через іграшковий мегафон. Вони творять надзвичайно прозору, імпресіоністичну звукову сферу, яка «дихає» повітрям острова.

Перкусія, електроніка, підготоване фортепіано й електронна обробка найрізноманітніших акустичних звуків – це інструментарій випуску під назвою «Зізнання машини з відхиленнями»¹⁴ (№ 68 на нетлейблі *Con-v*). Автори *Lee Noyes* та *J. C. Combs* використали ці засоби, щоб створити 8-частинну звукову подорож через світ мікро- й макрозвуків ефемерної «машини», яка завдяки взаємодії з людиною отримує душу й «промовляє» до нас щось незрозумілою мовою абстрактних звуків. Музиканти майстерно оперують звуковим матеріалом, «переплавляючи» елементи абсолютно різного походження у органічне, пластичне, мінливе й динамічне ціле. Напрочуд дбайлива увага до деталей і досконале відчуття часопростору робить цей випуск особливим.

Яскравим зразком естетики *glitch*¹⁵ є випуск під назвою *BLORE*, № 165 на білоруському нетлейблі *H-A-Z-E*. Опис випуску на сторінці нетлейблу¹⁶ зводиться

¹¹ Англ. *tag*, вони виконують функцію жанрово-стильових ідентифікаторів, якими позначають свої випуски нетлейбли. Будь-який випуск може бути позначений одним або кількома такими ідентифікаторами.

¹² Англ. *intelligent dance music*, «інтелектуальна танцювальна музика». Жанр, що поєднує у собі наявність ритмічних пульсацій, притаманних танцювальній музиці, із просунутою тембровою і композиційною палітрою.

¹³ Завантажити і послухати який можна за адресою: <http://audiotalaia.net/catalogue/at082-doreste-guillen/>

¹⁴ Доступний за адресою: <http://www.con-v.org/cnv68.html>

¹⁵ Це слово з англійської можна перекласти, як «затинання», «короткочасний збій». Мистецтво *glitch* (адже цей стиль є актуальним не лише для музики) творить характерну естетику, експлуатуючи різноманітні технології у спосіб, для них невластивий, щоб видобути з них багаті різноманітним непередбачуваним звуковим чи візуальним явищем.

¹⁶ <http://h-a-z-e.org/archives/1109>

до розлогої цитати П'єра Шеффера про інструментальні та шумові категорії звуків, яка завершується словами: «щось, що було б цікавішим за звуки *до-ре-мі-фа...*». Випуск містить 15 мініатюр тривалістю від одної до дев'яти хвилин, кожна з яких є індивідуальною *glitch*-«аквареллю». Цей випуск занурює нас у світ мікрозвуків нестабільних електронних схем, стохастична природа яких мимоволі нагадує про Ксенакіса. Є тут і короткочасна поява регулярних ритмів.

Для одних мистецтво і культура є лише товаром, який можна монетизувати, і який розглядається виключно як корпоративна власність.

Для інших мистецтво — це спосіб знайти себе і здобути ментальну свободу. Ці люди бунтують проти підписання угод з корпораціями і не хочуть бути підпорядкованими продюсерам якогось комерційного лейблу. Вони створюють свої власні платформи для встановлення безпосереднього контакту зі слухачами і втілення в життя неконвенційних мистецьких ідей. Культура в цьому контексті розглядається як спільне ментальне надбання людства, а кожен автор — як індивід, що «стоїть на плечах гігантів» минулого.

Одним з «острівців» існування такого погляду на мистецтво є явище нетлейблів, що стало можливим завдяки Інтернету. Ми вважаємо за важливе проливати світло на явища такого характеру, адже, на відміну від комерційної індустрії, вони не мають потрібних інформаційних ресурсів, щоб автоматично увійти в історію для майбутніх поколінь. На наш погляд, такі явища заслуговують на якнайретельніше вивчення музикознавцями, адже вони належать до тих культурних «екосистем», які здатні генерувати непересічні культурні цінності.

Yuriy Bulka. Netlabels as an environment for experimental music in the 21st century. We analyze various aspects of the existence of experimental music in the context of non-commercial, World Wide Web-based, alternative environment of netlabels. We look into aesthetic and philosophical, sociological and musical properties of experimental music that is published on netlabels, and thereby attempt to close the gap between the general musicological discourse of “elite” experimental art and the more “non-academic” artistic phenomena of the experimental genres and styles.

The origins of experimental music are rooted in early 20th-century ideas of Modernism and Futurism. John Cage is often characterized as a pioneer of this meta-genre, with his use of chance and open structures in his works and his attitude of a composer who “asks questions” rather than “gives answers”. Michael Nyman, Brian Eno and others mention unpredictability as an important artistic “device” employed by experimental composers in their work. Listeners tend to expect intellectual, rather than primarily emotional, experiences from experimental music, where the central object of music is often not harmony, rhythm or melody, but the sound itself. Submersion into unknown sound worlds, being exposed to sonic novelty and unpredictable structures – these are the opportunities that attract listeners to experimental music.

Netlabels, despite their relatively recent appearance, have already attracted researchers and have become the subject of a range of studies ([5], [6], [7], [8], [11], [14], [15]). Patryk Galuszka defines netlabels as “platforms for online distribution and promotion of music released for free under Creative Commons or similar licenses”. Netlabels publish music for free on the Internet with the permission to freely distribute the music. Their activity is rarely commercially motivated and, instead, is based around the idea of supporting free artistic

expression and creating of an ecosystem for various niche genres without the burden of traditional commercial distribution.

But although the existing research covers the sociological and motivational aspects of the netlabel ecosystem, it barely touches the kinds of aesthetic phenomena taking place in the vast body of music that has been published on netlabels throughout the years. We attempt to fill in this gap by taking a critical look at the music itself, a major part of which is tagged by its authors and/or netlabel owners as experimental.

Keywords: *experimental music, netlabels, electronic music, creative commons, glitch.*

Література

1. Манулкіна О. *От Айвіза до Адамса: американська музика ХХ века.* – СПб.: Издательство Ивана Лимбаха, 2010.
2. Hennessy K. *Unsound Adelaide review – breaking ground with unorthodox live sounds* [Електронний ресурс]. URL: <https://www.theguardian.com/culture/2016/feb/29/unsound-adelaide-review-breaking-ground-with-unorthodox-live-sounds> (дата доступу: 13.07.2016).
3. Hartmann B. *Netlabels and the Adoption of Creative Commons Licensing in the Online Electronic Music Community* [Електронний ресурс]. URL: <http://bjoern.org/papers/hartmann-cc2004.pdf> (дата доступу: 04.04.2015).
4. Galuszka P. *Netlabels and democratization of the recording industry* [Електронний ресурс] URL: <http://firstmonday.org/ojs/index.php/fm/article/view/3770> (дата доступу: 12.06.2014).
5. Galuszka P. *Netlabel: Independent Non-Profit Micro-Enterprise or Just Another Player in the Music Industry?* [Електронний ресурс] URL: <http://papers.ssrn.com/abstract=2026503> (дата доступу: 06.10.2014).
6. Galuszka P. *The rise of the nonprofit popular music sector—the case of netlabels* [Електронний ресурс] URL: http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2194086 (дата доступу: 21.08.2015).
7. Demers J. *Listening through the Noise: The Aesthetics of Experimental Electronic Music.* – Oxford University Press, 2010. – 212 с.
8. Cascone K. The Aesthetics of Failure: «Post-Digital» Tendencies in Contemporary Computer Music // *Computer Music Journal.* – 2000. – № 24. – С. 12–18.
9. *Kultura dźwięku* / під ред. С. Сох, D. Warner. – Gdańsk: slowo/obraz terytoria, 2010.
10. Timmers B. *Netlabels and Open Content Making the Next Step Towards Extended Cultural Production.* – Utrecht: University of Utrecht, 2005.
11. Porter A. *Making a case for sharing: An analysis of music copyright, new technologies, and how creative commons and netlabels are facilitating a free music culture on the web* [Електронний ресурс] URL: <http://infojustice.org/download/gcongress/ccr/porter%20article.pdf> (дата доступу: 13.10.2015).
12. *Netlabelism. Interview with HAZE* [Електронний ресурс] URL: <http://netlabelism.com/interview-with-haze/> (дата доступу: 20.10.2015).
13. Moss C. *101 Cassette Labels* [Електронний ресурс] URL: <http://rhizome.org/editorial/2009/aug/19/101-cassette-labels/> (дата доступу: 18.10.2015).
14. Merz L. *How Free is Free? Netlabels and the Politics of Online Music Distribution – Pool* [Електронний ресурс] URL: <http://poool.info/how-free-is-free-netlabels-and-the-politics-of-online-music-distribution/> (дата доступу: 04.04.2015).
15. Lynskey D. *Return of the audio cassette* [Електронний ресурс] URL: <http://www.theguardian.com/music/2010/mar/29/audio-cassette-comeback> (дата доступу: 20.10.2015).

